

Στοιχεία δόμησης παραδοσιακών κτιρίων στην περιοχή του Νομού Σερρών. Εντοπισμός και καταγραφή σε χάρτες διατηρούμενων κτισμάτων

Γεώργιος Αν. Πολυράβας*

Αρχιτέκτονας Μηχανικός MSc

υποψήφιος διδάκτορας του Α.Π.Θ.

Διεύθυνση Δυτικής Θράκης 39, 62123 Σέρρες

Τηλ.: 2321350138, E-mail: poliravas@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η περιοχή των Σερρών κατά τους Βυζαντινούς χρόνους και κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας ήταν σπουδαίο πολιτιστικό και εκκλησιαστικό κέντρο. Η οικονομική ανάπτυξη των οικισμών της περιοχής της τον 18^ο και 19^ο αιώνα, ενθάρρυναν την δόμηση πολλών νέων κατοικιών, στα αστικά κέντρα και στους αγροτικούς οικισμούς της περιοχής. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η δημιουργία χαρτών καταγραφής ιστορικών κατασκευών και η ανάλυση των στοιχείων πληρώσεως των παραδοσιακών κατοικιών, όπως αυτά εξελίσσονται κατά το χρονικό διάστημα του 18^{ου} έως τις αρχές του 20^{ού} αιώνα, στους οικισμούς: Άνω Ποροίων, Χρυσού, Αγ. Πνεύματος, Εμμ. Παπά, Πεντάπολης, Αλιστράτης, Κορμιστάς, Ροδολίβους και Πρώτης. Τα κριτήρια επιλογής των οικισμών ήταν η ιδιαίτερη θέση του κάθε οικισμού, η ιστορία του και το μέγεθος του οικοδομικού αποθέματος της λαϊκής αρχιτεκτονικής που φιλοξενούσαν. Επειδή υπάρχουν ακόμα πολλά αξιόλογα στοιχεία και σύνολα της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς, η φήμη ορισμένων οικισμών, όσο αφορά την λαϊκή αρχιτεκτονική των κτισμάτων τους, διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας.

Λέξεις Κλειδιά: χάρτες παραδοσιακών οικισμών, λαϊκή αρχιτεκτονική Σερρών, στοιχεία πληρώσεως παραδοσιακών κατοικιών, Βαλκανική παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

ABSTRACT: During the Byzantine period and during the Ottoman rule the region of Serres was important cultural and religious center. The economic growth of the settlements during the 18th and 19th centuries encouraged the construction of many new traditional dwellings in urban and rural settlements in the region of Serres. The purpose of this study is the creation of maps recording historic structures and the analysis of packing elements of traditional dwellings as they evolve over the time period between the 18th to early 20th century in the settlements of: Ano Poroia, Hryso, Agio Pneuma, Emm. Papa, Pentapoli, Alistrati, Kormista, Rodolivos and Proti. The selection criteria were the specific location of each settlement, the history and the size of the building reserves of traditional architecture each settlement hosted. The reputation of certain settlements in relation to the traditional architecture of their buildings is preserved until today as these are still many notable set elements of our architectural heritage.

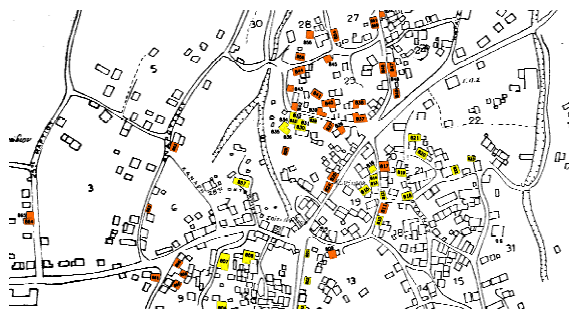
Keywords: maps, traditional settlements, folk architecture, Serres, packing elements of traditional dwellings, traditional Balkan architecture.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα υλικά δόμησης των σεραϊκών κατοικιών, όπως και όλων των άλλων παραδοσιακών κατασκευών στον ελλαδικό χώρο, προέρχονταν από την γύρω περιοχή των οικισμών όπου δομούνταν τα παραδοσιακά κτίσματα. Το περιβάλλον, στο οποίο

είχαν ιδρυθεί οι περισσότεροι οικισμοί της περιοχής των Σερρών, παρείχαν σε αφθονία όλα τα υλικά κατασκευής. Από τα μικρά νταμάρια στους πρόποδες των βουνών προέρχονταν οι πέτρες. Στα κοντινά δάση εύρισκαν την οικοδομική ξυλεία, κυρίως δρύς, καστανιά, δασική πεύκη, οξιά, φλαμουριές, καραγάτσια, ενώ από τα αργιλικά εδάφη της πεδιάδας έπαιρναν την πρώτη ύλη για τα καμίνια των κεραμοποιείων, στα οποία γινόταν η παραγωγή πλίνθων και κεραμιδιών. Με το αργιλόχωμα έκαναν το πηλόχωμα για τους πέτρινους τοίχους, τους τσατμάδες και τα επιχρίσματα. Τα μεταλλεία σιδήρου στην περιοχή του Σιδηροκάστρου και της Βροντούς προμήθευαν την σεραϊκή ύπαιθρο με την πρώτη ύλη για τα μεταλλικά μέρη της κατασκευής του σεραϊκού νοικοκυριού [1]-[2].

II. ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Πίνακας 1 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Κορμιστάς

Για την καταγραφή, ανάλυση και την ερμηνεία των στοιχείων πληρώσεως και των ξύλινων κατασκευών της σεραϊκής λαϊκής αρχιτεκτονικής, κρίθηκε αναγκαία η δημιουργία χαρτών καταγραφής παραδοσιακών κατασκευών.

Πίνακας 2 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Πεντάπολης

Λόγω έλλειψης χαρτών για τους περισσότερους οικισμούς, απευθυνθήκαμε στην Ε.Σ.Υ.Ε. Με βάση τις αεροφωτογραφίες των οικισμών που μας ενδιέφεραν (κλίμακα 1:5000), δημιουργήθηκε ένα υπόβαθρο χαρτών σε κλίμακα 1:2000. Πάνω σ' αυτούς τους χάρτες, με επιτόπια παρατήρηση και μελέτη των αρχιτεκτονικών συνόλων, καταγράφηκαν όλες οι παραδοσιακές κατοικίες των εννέα επιλεγμένων οικισμών. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ένα μητρώο παραδοσιακών κατοικιών. Από αυτές αρκετές αποτυπώθηκαν.

Πίνακας 3 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Αλιστράτης

Η δόμηση των παραδοσιακών κατοικιών στον πυρήνα κάθε οικισμού, όπως διαπιστώνουμε άλλωστε και από τους χάρτες καταγραφής, ήταν το ιστορικό κέντρο κάθε τόπου. Αυτό δεν προστατεύθηκε όσο θα έπρεπε από τις επόμενες γενιές με αποτέλεσμα να χαθεί μεγάλο μέρος της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής των Σερρών.

Η θρησκευτική κυρίαρχη ιδεολογία και ο αυτοκαταναλωτικός χαρακτήρας της αγροτικής και κτηνοτροφικής οικονομίας, σε συνδυασμό με την τοποθεσία κάθε οικισμού, το κλίμα και τα προσφερόμενα τοπικά υλικά, έχουν εκφραστεί στη μορφή και στη λειτουργία κάθε τύπου παραδοσιακής κατασκευής. Οι οικισμοί αποτελούνταν από μονόχωρες, δίχωρες και κάθε τύπου οικίες, οι οποίες κτιζόνταν κατάλληλα πάνω στο ανάγλυφο κάθε περιοχής και περιλάμβαναν στον ιστό τους εκκλησίες και δημόσια κτίρια. Οι παραδοσιακές κατοικίες, παραγωγικές μονάδες, λειτουργούσαν με τη συμμετοχή όλων των μελών της κάθε οικογένειας σε ισόγειες, διώροφες ή και τριώροφες κατασκευές, με κύρια υλικά την πέτρα και το ξύλο.

Οι διαφοροποιήσεις των κατοικιών της υπαίθρου από αυτών των αστικών κέντρων, δεν ήταν πολλές και προέκυπταν από τις επί πλέον ανάγκες της κτηνοτροφίας και της γεωργίας. Η αστική οικία γίνονταν πλέον το πρότυπο, αλλά παράλληλα κάλυπτε τις ανάγκες της γεωργοκτηνοτροφίας των κατοικιών της υπαίθρου. Η σχέση του ιδιωτικού χώρου της κατοικίας με τον δημόσιο χώρο εξακολουθούσε να είναι κλειστή λόγω των κοινωνικών αναταραχών, των ληστρικών επιθέσεων

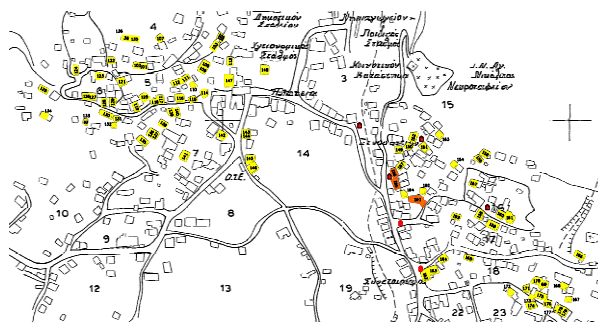
και γενικά του αισθήματος ανασφάλειας που επικρατούσε.

Ο παραδοσιακός τομέας ανάπτυξης της περιοχής ήταν οι καλλιέργειες της μεγάλης πεδιάδας των Σερρών και τα ορυχεία σιδήρου. Η προσέλκυση μεγάλου αριθμού εργατών δημιούργησε με την σειρά της και μεγάλες ανάγκες στέγασης. Η μονόχωρη οικία ήταν ένας από τους τύπους κατοικίας που δομήθηκε για την εξυπηρέτηση των μεγάλων αυτών αναγκών. Αν και το απώτερο παρελθόν δεν άφησε τεκμήρια που να επιτρέπουν κατά τρόπο απόλυτο την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη μορφή των μονόσπιτων.

Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αι. παρά τις τεράστιες ανακατατάξεις, οι οικισμοί της περιοχής των Σερρών εξακολουθούσαν να ακμάζουν. Από τις αρχές όμως του 20^{ου} αι. άρχισε να κάμπτεται το εμπόριο των Σερρών. Στην παρακμή συντέλεσαν η κατάργηση των καραβανιών, η ανάπτυξη του σιδηρόδρομου και η αλματώδης ανάπτυξη της ατμήλατης ναυσιπλοΐας. Οι Σερραίοι έμποροι περιορίστηκαν σε περιορισμένης κλίμακας μεταπρατικό εμπόριο, πολλές συντεχνίες διαλύθηκαν, αρκετά επαγγέλματα καταργήθηκαν. Ως την απελευθέρωση η σερραϊκή υφαντουργία εξακολουθούσε να προμηθεύει την εσωτερική αγορά με αλατζάδες, σεντόνια, τραπεζομάντιλα, πετσέτες, κουρτίνες κ. ά. Στις αρχές του 20^{ου} τεράστια εξάπλωση εμφάνισε η καλλιέργεια του καπνού, έτσι ώστε να απασχολεί αποκλειστικά ολόκληρα χωριά στην περιοχή του Παγγαίου, της Πεντάπολης, της Νέας Ζίχνης, της Αλιστράτης και της Νιγρίτας. Το πιο κερδοφόρο όμως προϊόν εξακολουθούσε να είναι το βαμβάκι.

III. ΠΛΗΡΩΣΗ ΞΥΛΙΝΟΥ ΣΚΕΛΕΤΟΥ

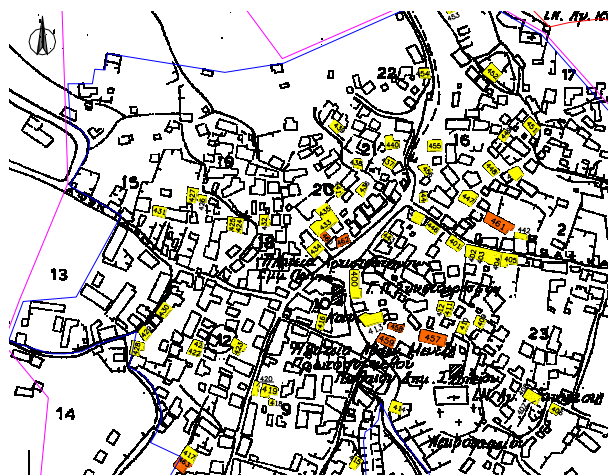
Η πλήρωση των κενών του ξύλινου σκελετού, σκοπό είχε να εξασφαλίσει τις ιδιότητες ενός τοίχου, όπως την ικανότητα μόνωσης, την αντοχή και την ικανότητα συγκράτησης των τελικών εσωτερικών και εξωτερικών επενδύσεων. Κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις τεχνικές κατασκευής, ήταν η διαίρεση των φανωμάτων του σκελετού τα οποία είχαν προκύψει από τα ντιρέκια, τα ταμπάνια, τις ποδιές και τα πρέκια.

Πίνακας 4 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Α. Ποροίων

Η διαίρεση αυτή γίνονταν σε μικρότερα τμήματα, ώστε να έχουν τριγωνικό, τραπεζοειδές ή τετράγωνο σχήμα. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις, π.χ. με κατευθείαν γέμισμα από πλίθρες με ή χωρίς βοηθητική διαστύλωση, που τη συναντάμε σε παλιά σπίτια των οικισμών Χρυσού και Πεντάπολης.

Η διαμόρφωση της ξυλόπηκτης κατασκευής σε τοίχο, ήταν δυνατή με δύο εντελώς διαφορετικές τεχνικές: στην πρώτη, τα κενά των ορθογώνιων πλαισίων που σταθεροποιούνταν με διαγώνια ή «χιαστί» ξύλα, τις μπαγιάντες, γεμίζονταν με υλικό ώστε να προκύψει ένα συμπαγές, μικτής κατασκευής, τοίχωμα [3].

Πίνακας 5 – Αποσπάσμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Ερμ. Παπά

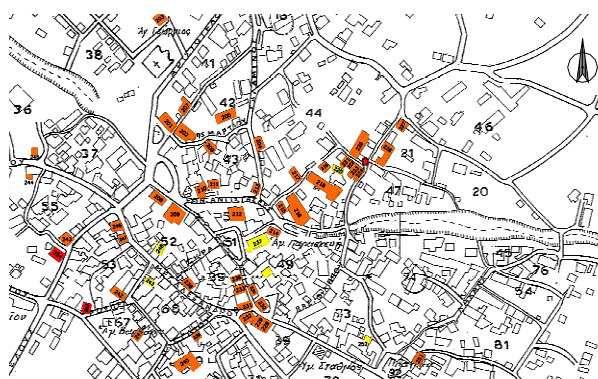
Σε μια παραλλαγή της πρώτης τεχνικής, τα κενά των πλαισίων που σταθεροποιούνταν με διαγώνια ξύλα, γεμίζονταν με μικρά λιθάκια, κεραμίδια ή ωμές πλίθρες, που επενδύονταν με μπαγδατόπηχες, ή με καλάμια. Μια άλλη παραλλαγή ήταν οι τσατμάδες με πλεχτά κλαριά και λάσπη.

Στη δεύτερη τεχνική, ο σκελετός επενδύονταν, ώστε να προκύψει ένα τοίχωμα κενό, πολύ ελαφρότερο από τα προηγούμενα. Σε παραλλαγή της δεύτερης τεχνικής, στο κενό τοίχωμα τοποθετούνταν σφηνωτά και δίχως κονίαμα μικρές πέτρες.

Εικόνα 1 – Διαδοχικά στάδια πλήρωσης του ξύλινου σκελετού, τσατμάς: ωμές πλίθρες, πηλόχωμα, ασβεστοκονία. Χρυσό, 19ος αι.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονταν όλες οι κατασκευές τσατμά, ενώ στη δεύτερη οι διάφοροι μπαγδατότοιχοι με επενδύσεις από πηχάκια δρυός ή πηχάκια από φτυλάρι με πεταχτό αμμοκονίαμα. Στην περιοχή των Σερρών έχουν χρησιμοποιηθεί και οι δύο μέθοδοι με τις παραλλαγές τους. Περισσότεροι ήταν οι τσατμάδες με επένδυση από ξύλινα πηχάκια και λίγοι με επένδυση από καλάμια, πρώτο σύστημα, ακολουθούσαν οι μπαγδατότοιχοι, δεύτερο σύστημα, λιγότεροι είναι οι τσατμάδες με πέτρες και ωμές πλίθρες, τρίτο σύστημα, όπως και οι τσατμάδες με πλεκτά κλαριά και λάσπη, τέταρτο σύστημα, ελάχιστοι είναι οι μπαγδατότοιχοι με λιθοδέματα δίχως κονίαμα, πέμπτο σύστημα, όπως και οι τσατμάδες με ψημένα τούβλα, έκτο σύστημα [4]. Το σύστημα του τσατμά με επένδυση από μικρά πηχάκια, χρησιμοποιήθηκε ευρέως στους οικισμούς της περιοχής των Σερρών.

Πίνακας 6 – Αποσπάσμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Πρώτης

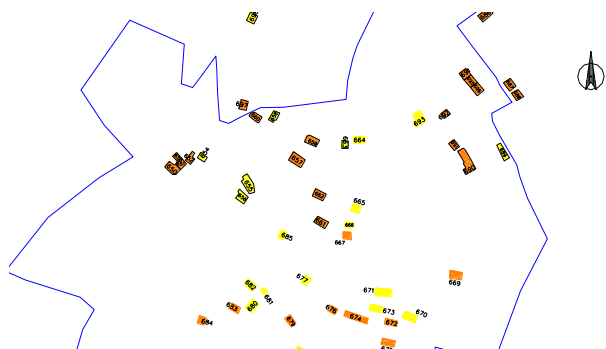
Ήταν βασικά ξύλινη κατασκευή: οι κάθετοι ορθοστάτες, τα ντιρέκια που δένουν με οριζόντια ξύλα, τα ταμπάνια και οι μπαγιάντες, δημιουργούν κενά. Το γέμισμα των κενών του ξύλινου σκελετού, που έπαιρνε διάφορα σχήματα, γίνονταν με λιθοσύντριμμα, μικρούς αργούς λίθους και με συνδετικό κονίαμα, το πηλόχωμα.

Εικόνα 2 – Πλήρωση σκελετού με παραλλαγή της τεχνικής του τσατμά, σε σπίτια του οικισμού Αγ. Πνεύματος

Η άφθονη χρήση του αργιλοκονιάματος έδινε την εντύπωση ενός χυτού λιθοδέματος. Η αύξηση πρόσφυσης και η καλύτερη συνοχή του λιθοδέματος επιτυγχανόταν με την τοποθέτηση σφηνωτών λίθων. Αυτό απομάκρυνε τον κίνδυνο αποκόλλησης του γεμίσματος από το σκελετό. Στη σταθεροποίηση και στην τελική επιτυχία της τοποθέτησης του γεμίσματος συνηγορούσαν και οι μπαγδατόπηχες. Αυτές από σχιστές και πελεκημένες σανίδες,

συγκρατούσαν ακόμη και τα μικρά κεραμίδια, που τοποθετούνταν στα γεμίσματα. Άλλη παραλλαγή επένδυσης, ήταν αυτή που χρησιμοποιούσε λεπτά καλάμια αντί για ξύλινα πηχάκια. Αυτά στερεώνονταν πάνω στα ντιρέκια και στις παγιάντες με πήχες που καρφώνονταν στον ξύλινο σκελετό. Μελετώντας την πλήρη εικόνα του τσατμά, παρατηρούμε ότι η αντοχή του υποστηρίζονταν από τα τρίγωνα, τετράγωνα και τραπέζια, ξύλινα πλαίσια, στα οποία ήταν κατακερματισμένη η επιφάνειά του. Ο ξυλόπηκτος φορέας των τσατμάδων χαρακτηριζόταν ως συνθετικό δομικό μόρφωμα τοιχοδομής, κατασκευασμένος από ξύλινο σκελετό που λειτουργούσε ως σύστημα ελκυστήρων, με υλικό πλήρωσης που λειτουργούσε ως θλιπτήρας. Το υλικό πλήρωσης, «τελαρώνονταν» από ξύλινα οριζόντια διαζώματα στο άνω και κάτω μέρος, καθώς και από τους ακραίους ξύλινους ορθοστάτες. Η κατασκευή αυτή με τον παραπάνω τρόπο δόμησης, ήταν ελαφριά, γερή, αντισεισμική και άντεχε στο κάθισμα των θεμελίων. Η αντισεισμικότητα των παραδοσιακών κατασκευών της λαϊκής αρχιτεκτονικής, τόσο στο βαλκανικό χώρο όσο και στο χώρο της Μικράς Ασίας ως τη βόρεια Ανατολία, επιβεβαιώνεται από το γεγονός της διατήρησής τους, για πολλούς αιώνες, ενώ έχουν δοκιμαστεί από πολλούς και μεγάλους σεισμούς. Πολλές από αυτές τις κατασκευές «βγήκαν» από τη μεγάλη δοκιμασία των πολλών και δυνατών σεισμών δίχως μεγάλες ζημιές [5]-[7].

Πίνακας 7 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Χρυσού

Το δεύτερο σύστημα ήταν οι μπαγδατότοιχοι που χρησιμοποιούνταν σε παραδοσιακές κατοικίες της πρώτης περιόδου, τέλος 18^{ου} αι., οι οποίοι κατασκευάζονταν από φαρδιά σχιστά πηχάκια, δηλαδή από φαρδιές σανίδες σχισμένες με τσεκούρια ή κλαδευτήρια, πλάτους 5-6 εκ. Όταν οι σανίδες είχαν μεγαλύτερο φάρδος, για καλύτερη πρόσφυση του επιχρίσματος, οι όψεις των σανίδων και των ξύλινων στοιχείων του σκελετού «αγριεύονταν» με χτυπήματα που γίνονταν με το σκεπάρι.

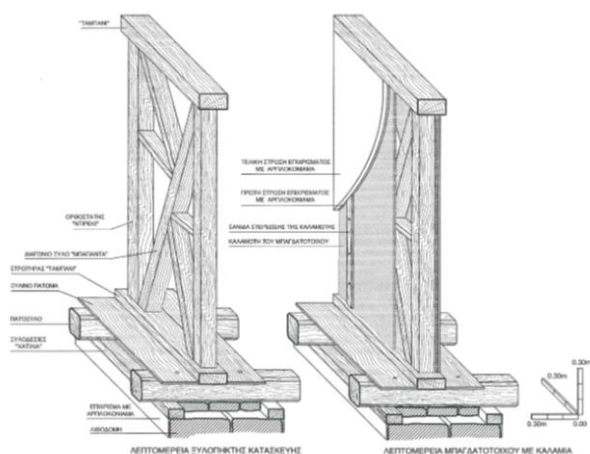
Εικόνα 3 – Διάφοροι τρόποι πλήρωσης σκελετού, σε διαδοχικές επισκευές σε παλιό σπίτι, των Ανω Ποροίων

Αργότερα σε σπίτια της δεύτερης περιόδου, τέλος 19^{ου} αι. περίπου, αντικαταστάθηκαν οι σχιστές πήχες με πριστές μπαγδατόπηχες, που παράγονταν από μηχανήματα, αυτές επιχρίονταν και από τις δύο πλευρές με τη χρήση εμπλουτισμένου ασβεστοκονιάματος με ψιλοκομμένο άχυρο.

Πίνακας 8 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Αγ. Πνεύματος

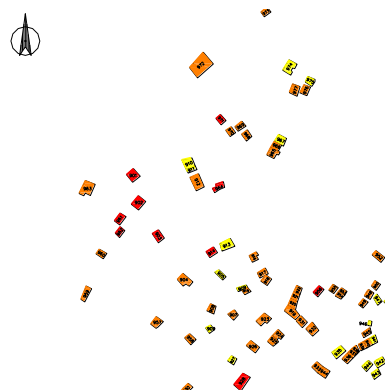
Η τεχνική του μπαγδατί πλεονεκτούσε έναντι των συμπαγών πληρώσεων. Δε δημιουργούσε ρωγμές στην επαφή του με τα ξύλινα στοιχεία του σκελετού, αποδίδοντας μεγάλες επιφάνειες τοίχων δίχως ρωγμές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μία συνεχή άθραυστη επένδυση ασβεστοκονιάματος, που προστάτευε τις εξωτερικές τοιχοποιίες από τις καιρικές συνθήκες. Το πλεονέκτημα αυτό οδήγησε τους μάστορες να εφαρμόσουν την παραλλαγή της επένδυσης στη συμπαγή πλήρωση του τσατμά, επενδύνοντάς τον με μπαγδατόπηχες ή με ψιλά καλάμια και στις δύο πλευρές της τοιχοποιίας.

Εικόνα 4 – Κατασκευαστικά στάδια μπαγδατότοιχου με καλαμωτή. Πεντάπολη, μέσα 19^{ου} αι.

Η νέα αυτή παραλλαγή εφαρμόστηκε κατά κόρον στην περιοχή των Σερρών. Τίθεται όμως το ερώτημα, γιατί δεν προτιμούσαν την αμιγή κατασκευή του μπαγδατότοιχου, με όλα τα πλεονεκτήματά της, μια φθηνή και ελαφριά κατασκευή δίχως ρωγμές. Σ' αυτό το ερώτημα η απάντηση είναι απλή: το μπαγδατί είχε και μειονεκτήματα. Εάν δε συντηρούνταν, έτσι ώστε να μένει τελείως αδιάβροχο, η διείδυση της υγρασίας προκαλούσε διάβρωση του κονιάματος και καταστροφή της πρόσφυσης στα πηλάκια· ακολουθούσε η απώλεια της θερμομονωτικής ικανότητας του εγκλωβισμένου αέρα, και γενικά η καταστροφή της εξωτερικής παρειάς του μπαγδατότοιχου [8] – [12].

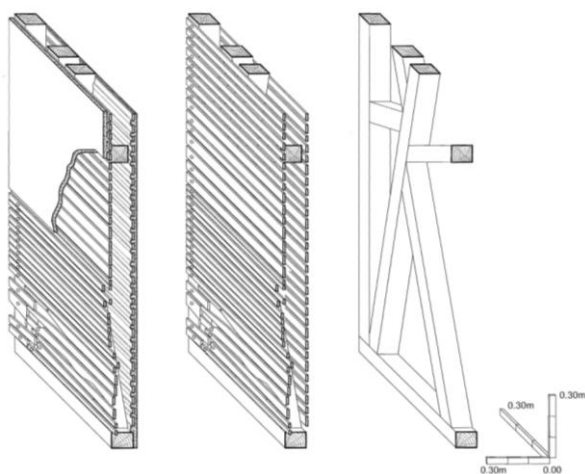
Το τρίτο σύστημα ελαφριάς δόμησης ήταν αυτό του τσατμά με γέμισμα των κενών φατνωμάτων του σκελετού. Η διαφορά του από το πρώτο σύστημα, έγκειται στην απουσία της ξύλινης επένδυσης, των μπαγδατόπηχων. Το γέμισμα του ξύλινου σκελετού με ωμές πλίνθρες είχε εφαρμογή όχι μόνο στην περιοχή των Σερρών αλλά και σε άλλες περιοχές, στη Χαλκιδική, στη Βέροια αλλά και στην περιοχή της Αλβανίας. Τα πέτρινα γεμίσματα δε γίνονταν με μεγάλη επιμέλεια, τα κενά μεταξύ των λίθων τα γέμιζε το αργιλοκονίαμα, του οποίου η χρήση ήταν άφθονη. Το «τσιβίκωμα» με μικρές πέτρες και κεραμίδια, βοηθούσε στην καλύτερη συνοχή των λίθων. Η συνοχή του γεμίματος της βαριάς αυτής κατασκευής εξαρτιόταν και από την επιμελή τοποθέτηση της πέτρας. Λίγες ήταν οι περιπτώσεις κακοφτιαγμένων κατασκευών με μεγάλες φθορές, λόγω της χρήσης πολλών και διαφορετικών υλικών [13] – [17].

Πίνακας 9 – Απόσπασμα χάρτη με παραδοσιακές κατοικίες του οικισμού Ροδολίβους

Τέταρτο σύστημα, τσατμάς με πλεκτά κλαριά και λάσπη που κατασκευάζονταν από ορθογώνια πλαίσια. Αυτά υποδιαιρούνταν σε κάθετα μυτερά πελεκημένα πηλάκια. Πάνω στα σταθερά πηλάκια πλέκονταν εύκαμπτα χοντρά κλαριά με τον τρόπο της καλαθοπλεκτικής. Η εικόνα ενός πλαισίου έμοιαζε με ξύλινο «υφάδι» ενός αργαλειού. Τα κλαδιά είχαν συνήθως πάχος 2,00 έως 3,00 εκ. Η ξύλινη ύφανση επιχιόταν με μπόλικο πηλόχωμα, εμπλουτισμένη με άχυρο και κοπριά. Τα οργανικά πρόσμικτα, έκαναν το υλικό επίχρισης να δουλεύεται με μεγαλύτερη ευκολία, προσδίδοντας σ' αυτό πλαστικότητα. Το λάσπωμα γινόταν και από τις δύο πλευρές μέχρι το επίχρισμα να έλθει στο ίδιο πάχος με αυτό των ξύλινων ντιρεκιών.

Οι επιφάνειες στρώνονταν με μυστρί και χαράσσονταν, για την εύκολη πρόσφυση του σοβατίσματος με ασβεστοκονίαμα. Ο τσατμάς αυτός ονομαζόταν «πλοκαριά». Η κατασκευή τοίχου με πλεκτές βέργες και λάσπη είχε ιστορία χρόνων. Η ξυλοσύνθεση αυτή, με τις ενισχυτικές νευρώσεις, ήταν γνωστή και στις πρωτόγονες κουλτούρες της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής, όπως και στις καλύβες της Θεσσαλίας. Το γέμισμα των εξωτερικών τοίχων με πλοκαριά και λάσπη δεν είχε ακαμψία κι έτσι δεν πρόσφερε τίποτα στην αντοχή των τοίχων. Αυτό δεν αποτελούσε κατ' ανάγκη μειονέκτημα: η αντοχή και η διατήρηση της κατασκευής στο μέλλον εξαρτιόταν και από την καλή κατασκευή του σκελετού. Επιπλέον τα υλικά, κλαριά και λάσπη, προσέφεραν καλές θερμομονωτικές ιδιότητες. Μειονέκτημα της ξυλόπλεκτης τοιχοποιίας ήταν η ευπάθειά της στο νερό και την υγρασία. Ήταν απαραίτητη η προστασία της με επίχρισμα ασβεστοκονίας, διότι αυτό εγγυόταν τη μακροζωία της. Στους οικισμούς των Σερρών σώζονται αρκετοί τσατμάδες από αργιλόχωμα σε πλοκαριά, σε καλή κατάσταση, μετρώντας ζωή κοντά δύο αιώνων [18] – [20].

Εικόνα 5 – Κατασκευαστικά στάδια μπαγδατότοιχου. Ανω Πορόια, αρχές 20^{ου} αι.

Στο πέμπτο σύστημα, ο τοίχος διαμορφώνονταν από την επένδυση του σκελετού με παράλληλες πήχες, πάχους 1,5 εκ. περίπου και πλάτους 3–5 εκ. από τη μία πλευρά, που στη συνέχεια γεμίζονταν με αργούς λίθους δίχως κονίαμα. Μετά την τοποθέτηση της ιδιότυπης ξερολιθιάς, η κατασκευή «έκλεινε» με τους μπαγδατόπηχες από την άλλη πλευρά. Και οι δύο παρειές επιχρίονταν. Ο σοβάς εισχωρούσε στα κενά και ξεχειλίζει από πίσω, ερχόμενος σε επαφή με την ξερολιθιά και παρέχοντας την απαραίτητη πρόσφυση του κονιάματος.

Το έκτο σύστημα τσατμά που εφαρμόστηκε στους οικισμούς του Ν. Σερρών, χρησιμοποιούσε για την πλήρωση του φέροντα σκελετού, τα ψημένα τούβλα, σε τοίχους που δομούνταν στους ορόφους. Τα τούβλα, στην παραδοσιακή κατοικία με αρ. μητρώου 615, του οικισμού Πεντάπολης, είναι εμφανή λόγω της αποκόλλησης του επιχρίσματος που τα σκέπαζε. Διατεταγμένα σε οριζόντιες σειρές, συνδεδεμένα με ασβεστοκονίαμα. Στην περίπτωση αυτή, δεν υπήρχε ποικιλία διάστρωσης των τούβλων με διακοσμητικό αποτέλεσμα, όπως σε άλλες περιοχές. Σ' αυτές είχε αναζητηθεί η σύνθεση μιας διακοσμητικής όψης με εμφανείς πλινθοδομές. Η διαμόρφωση σκληρού και συμπαγούς τοίχου που αντέχει στο νερό και την υγρασία, ήταν ένα πλεονεκτήματα αυτής της κατασκευής. Δομημένος με ισχυρό κονίαμα, μπορεί να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα της ξυλόπηκτης κατασκευής στον όροφο. Με την παρέλευση του χρόνου και με την πτώση των επιχρισμάτων, τα τούβλα του τσατμά απογυμνώνονταν και δέχονταν την επίδραση της υγρασίας που κατάστρεφε σε βάθος χρόνου την τοιχοποιία. Παρ' όλα αυτά, ο τσατμάς αυτός κατασκευάζεταν από τον 17^ο αι. στην περιοχή του Μαρμαρά, στο Πήλιο και αργότερα στη Σιάτιστα.

IV. ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΧΩΡΙΣΜΑΤΑ

Στους ελαφρείς διαχωριστικούς τοίχους των σεραϊκών νοικοκυριών χρησιμοποιήθηκε ο

μπαγδατότοιχος, ο τσατμάς με ωμές πλίνθες ή με καρφωμένα καλάμια και σε ελάχιστες περιπτώσεις ο τσατμάς με πλοκαριά και λάσπη. Η ξύλινη κατασκευή των χωρισμάτων δεν έφερε φορτία και ήταν κατασκευασμένη δίχως μεγάλη επιμέλεια. Συχνά δεν υπήρχε στο κάτω μέρος του διαχωριστικού τοίχου ταμπάνι και οι ορθοστάτες, διατομής 5Χ7 εκ. περίπου, καρφώνονταν, ανά μισό μέτρο, απ' ευθείας στις σανίδες του δαπέδου. Τα μεσοχώρια σε αρχοντικά, γινόταν από μπαγδατί ή από τσατμά με γέμισμα από πλιθιά. Οι λεπτοί αυτοί τοίχοι, πάχους 10-15 εκ., σοβατίζονταν με ασβεστοκονίαμα και από τις δύο πλευρές [21] – [22].

Εικόνα 6 – Εσωτερικός διαχωριστικός τοίχος τσατμάς με καλάμια. Αγ. Πνεύμα, τέλος 18^{ου} αι.

Εκτός από τις ελαφριές εσωτερικές τοιχοποιίες ορόφων, υπήρχαν και οι μεσότοιχοι, που κατασκευάζονταν από αργολιθοδομή πάχους, 50 – 70 εκ., για καλύτερη μόνωση των χώρων και κυρίως για στατικούς λόγους, φθάνοντας ψηλά ως τη στέγη, για να πάρουν τα φορτία της και να «δέσουν» όλη την ξυλόπηκτη κατασκευή.

Το κυρίως πρόβλημα των εσωτερικών χωρισμάτων, στις αγροτικές σεραϊκές κατοικίες, ήταν το βάρος τους. Η αίσθηση που είχαν οι μάστορες, ότι πρόκειται για ελαφριές κατασκευές, τους παρέσυρε και δεν εφάρμοζαν την ίδια κάτοψη και στους υπερκείμενους ορόφους, ή δεν επιμελούνταν με προσοχή την τοποθέτηση στρωτήρα ικανού να φέρει τα φορτία των διαχωρισμάτων του ορόφου. Αυτό καταπονούσε για χρόνια ολόκληρα τα πατώματα ή τα αδύνατα ταμπάνια και τελικά τα παραμορφώνονε. Έτσι αρκετές φορές, μετά από υποχώρηση (παραμόρφωση ή σπάσιμο) των ταμπανιών, τα χωρίσματα φέρουν εμφανή ρήγματα. Σε άλλες περιπτώσεις στρέβλωνε ο ξύλινος σκελετός τους, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν την κατάρρευση του ξύλινου πατώματος.

Εικόνα 7 – Διαχωριστικός τοίχος από Τσατμά με ωμές πλίνθες. Έμ. Παπάς, Τέλος 18^{ου} αι.

V. TABANIA

Οι χώροι των δωματίων και των διαδρόμων καλύπτονταν με ξύλινα ταβάνια. Τα σχήματα των χώρων αυτών ήταν δύο ειδών: ορθογώνια ή τετράγωνα. Στους οικισμούς του Ν. Σερρών τα ταβάνια που υπάρχουν ακόμη, στην πλειοψηφία τους, είναι απλά με τυπικό σχέδιο. Τα νεώτερα είναι ακόμα απλούστερα με ταμπλάδες. Υπάρχουν όμως και παραδείγματα αξιόλογων οροφών, με περίτεχνες κατασκευές που συγκεντρώνουν όλη την δεξιτεχνία και το μεράκι των λαϊκών ζωγράφων της εποχής. Οι πολυσύνθετες γεωμετρικές συνθέσεις τους με τις πολυτελείς τοιχογραφίες επηρεασμένες από το μπαρόκ και τον κλασικισμό και η λεπτομερή επεξεργασία των γεωμετρικών σχημάτων, χαρακτηρίζαν τις οροφές αυτές. Στην περιοχή των Σερρών, λόγω του μεγάλου αριθμού παραδοσιακών αγροτικών κατοικιών, δεν υπάρχουν πλούσια σε διάκοσμο ταβάνια, όπως αυτά των Αμπελακίων, της Σιάτιστας και της Κωνσταντινούπολης. Χαρακτηριστικό της περιοχής ήταν η λιτότητα και η λεπτότητα με την οποία δουλεύονταν τα αξιόλογα παραδείγματα, των οροφών ορισμένων αρχοντικών [23].

Τα νεότερα νοικοκυριά, τέλος του 19^{ου} έως αρχές του 20^{ου} αι., είχαν οροφές σε όλους τους χώρους. Στις αγροτικές κατοικίες ταβανώνονταν μόνο τα χειμωνιάτικα δωμάτια και ο καλός οντάς, που βρίσκονταν στον όροφο. Μόνο τα αρχοντικά είχαν οροφές σε όλους τους χώρους του έξω σπιτιού. Η κατασκευή της οροφής γίνονταν με καδρόνια, τα ταβανόξυλα, διατομής 7X10 εκ., που τοποθετούνταν ανάμεσα στις γρεντιές, σε απόσταση μεταξύ τους περίπου 30 εκ. Η μία άκρη καρφώνονταν στο εσωτερικό ταμπάνι της βόρειας λιθόκτιστης τοιχοποιίας και η άλλη άκρη στο ταμπάνι του μεσότοιχου τσατμά. Στην περίπτωση των λίθινων μεσότοιχων, τα ξύλα και οι γρεντιές, βυθίζοντας την άκρη τους στον μεσότοιχο, πακτώνονταν με γυφτόκαρφα στο ταμπάνι της αργολιθοδομής. Ακολουθούσε το κάρφωμα των σανίδων στα

ταβανόξυλα. Οι σανίδες, τα «σκουρέτα», μικρού πάχους περίπου 1 εκ., ήταν ισόφαρδες πλάτους 10 έως 22 εκ., από ξύλο πεύκου συνήθως. Αυτές καρφώνονταν κάθετα στα ξύλα και ήταν παράλληλες προς την μεγαλύτερη πλευρά του δωματίου. Αυτό συνέβαινε διότι οι γρεντιές τοποθετούνταν πάντα κατά την μικρότερη πλευρά των χώρων που βρίσκονταν πίσω από τον ηλιακό. Η κατασκευή της οροφής ολοκληρώνονταν με την κάλυψη των αρμών ανάμεσα στα σκουρέτα. Τα αρμοκάλυπτρα, μακριά ξύλα και λεπτά, φάρδους 3εκ., συνήθως στους καλούς οντάδες είχαν αυλακώσεις. Στα ταβάνια της πρώτης περιόδου, τέλος 18^{ου} αι., τα πηχάκια ήταν λεπτά με ημικυκλικό σχήμα και έρχονται σε κάθετη επαφή με την στενή κορνίζα, διακοσμημένη με γλυφές. Στις κατασκευές της δεύτερης περιόδου, αρχές 19^{ου} αι. έως αρχές 20^{ου}, τα αρμοκάλυπτρα γίνονταν φαρδύτερα 3 έως 5 εκ. και στις άκρες τους φαλτσάρωνταν διπλά, για να έρθουν σε επαφή με τις κορνίζες, οι οποίες φαρδαίνουν έχοντας λεία επιφάνεια. Το ενδιαφέρον ενός αξιόλογου ταβανιού στους καλούς χώρους ήταν ο εξάγωνος ρόδακας που κοσμούσε το κέντρο της ξύλινης περίτεχνης κατασκευής. Τον κεντρικό αυτόν ρόδακα, στην λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τον συναντούμε με διάφορες ονομασίες όπως, νουφαλός, ομφαλός, ταμπλάς, κουμπές ή ψευτοκουμπές.

Εικόνα 8 – Αξιόλογο παράδειγμα οροφής αρχοντικού. Αλιστράτη, τέλος του 18^{ου} αι.

Η συνηθέστερη όμως κατασκευή του κεντρικού ρόδακα, στα Σερραϊκά ταβάνια, γίνονταν με την τοποθέτηση πάνω στα σκουρέτα, έτοιμων πολυγωνικών ξυλόγλυπτων κατασκευών. Η ξύλινη κατασκευή σχηματίζονταν από την συναρμολόγηση έξι τραπεζοειδών σανιδιών, με κυμάτια στην περίμετρο, τα οποία συναντιόνταν στο κεντρικό σημείο του ρόδακα. Υπήρχαν, βέβαια και περιπτώσεις ταβανιών στα οποία απουσίαζαν τα αρμοκάλυπτρα πηχάκια και αντικαθιστούνταν με στενές σανίδες. Σ' αυτόν τον τρόπο κατασκευής οι φαρδιές σανίδες τοποθετούνταν έτσι ώστε οι αρμοί μεταξύ τους να είναι λίγο μικρότεροι του πλάτους των στενών σανίδων. Άλλες κατασκευές οροφών ξεκινούσαν από την άκρη του τοίχου με ένα κοίλο κυμάτιο φαρδιάς ταινίας από νταβανόπηχες και

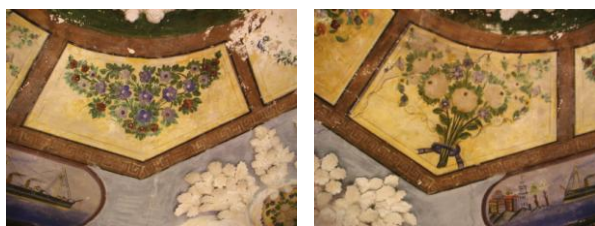
πεταχτό ασβεστοκονίαμα, που διευκόλυνε την ομαλή μετάβαση από τους κάθετους τοίχους στην οριζόντια οροφή. Εκτός από τα ξύλινα ταβάνια είχαν κατασκευαστεί και τα σοβατιστά ταβάνια στην περιοχή του Ν. Σερρών. Παλαιότερο παράδειγμα είναι αυτό του αρχοντικού του οικισμού Αλιστράτης. Η τεχνική ήταν όμοια αυτής των επιχρισμένων μπαγδατότοιχων. Σχιστές ακανόνιστες πήχες, με ανάγλυφα νερά διαμόρφωναν μια άγρια επιφάνεια, καρφώνονταν στα ταβανόξυλα, αφήνοντας μεταξύ τους μικρά κενά που γέμιζαν με ασβεστοκονίαμα. Στα μέσα του 19^{ου} αι. χρησιμοποιούνταν μπαγδατόπηχες πριστές όμοιας διατομής, όπως και καλάμια, που καρφώνονταν στην οροφή με πήχες πάνω στα ταβανόξυλα. Ενδιαφέρον παρουσίαζαν οι μορφολογικές λύσεις που μιμούνταν ξύλινα πρότυπα. Κουμπέδες κυκλικοί σε εξοχή, άκανθοι ταινίες και φυτικός διάκοσμος κατασκευάζονταν με γύψο και ασβεστοκονίαμα [24].

Εικόνα 9 – Ταβάνι σε χώρο του καλού οντά, με κεντρικό ρόδακα ψευτοκουμπές. Χρυσό, μέσα του 19^{ου} αι.

Στην Αλιστράτη Σερρών, στο με αρ. μητρώου 325 αρχοντικό, οι εσωτερικές τοιχογραφίες, της ασβεστόχρυστης οροφής με γύψινα σκαλίσματα, χαρακτηρίζονται από μια γρηγοράδα κατασκευής λαϊκού ζωγράφου, με καλλιτεχνική εμπειρία στην παράσταση σύνθεσης λουλουδιών και κτιρίων. Η ποικιλία θεμάτων και ο χρωματικός πλούτος όπως το κόκκινο προς το μίνιο, το μπλέ του κοβαλτίου κυριαρχούν επάνω στις ώρες στα σμαραγδιά και στο ανοιχτό καφέ. Η φαρδιά γύψινη κορνίζα με κυμάτια και γλυφές ήταν η βάση της οροφής. Περιμετρικά, ταινία στο χρώμα της ώρας, ζωγραφισμένη με καφέ μαιάνδρους, εναλλάσσονταν με τον μπλε φόντο που πάνω του αποδίδονταν τα θέματα που κέντριζαν το ενδιαφέρον του λαϊκού καλλιτέχνη. Ζωγράφιζε την εκκλησία με τις λαϊκές κατοικίες δεξιά και αριστερά, τα τοξωτά ανοίγματα ενός αρχαίου θεάτρου μάλλον με τον περιβάλλοντα χώρο του και τελευταία η μακρινή πολιτεία με το λιμάνι και το καράβι με τα φουγάρα του γεμάτα καπνούς, που ξεκινούσαν για άγνωστα λιμάνια γεμάτοπραμάτιες. Στις γωνίες, ο γύψινος διάκοσμος με συμμετρικά ανθέμια και ρόδακες, έγραφαν κύκλο μέσα στον οποίο, ο ζωγράφος κάνοντας χρήση όλων των χρωμάτων

φιλοτεχνούσε μπουκέτα με τριαντάφυλλα αγριολούλουδα και τον δικέφαλο αετό, το έμβλημα της Πόλης.

Εικόνα 10 – Λεπτομέρειες από ταβάνι αρχοντικού. Αλιστράτη, τέλος του 18^{ου} αι.

Στο κεντρικό σημείο, ο κυκλικός ψευτοκουμπές με γύψινα σκαλίσματα και τον σμαραγδί φόντο, περιβάλλονταν από ιδιόρρυθμα γεωμετρικά σχήματα, που με φόντο την ώρα, αναπτύσσονταν συνθέσεις και μπουκέτα λουλουδιών με απίστευτες συνθέσεις χρωμάτων. Διακρίνουμε ακόμα πως ο τρόπος διάταξης αυτών των θεμάτων είναι καθαρά μπαρόκ, σχεδιασμένα με προσοχή, με γρήγορες αλλά σίγουρες πινελιές. Η ιδιότυπη αυτή τεχνική με την οποία είχαν ζωγραφιστεί, αλλά και τα ανοιχτά καλοκαιρινά χρώματα, δημιουργούσαν μία ευχάριστη εντύπωση.

Οι εικόνες αυτές τους χειμερινούς μήνες, καθώς όλοι μαζί κάθονταν στον καλό οντά, έδιναν την αφορμή στους παππούδες για να διηθούν στα εγγόνια τους, τα μακρινά ταξίδια που έκαναν οι έλληνες έμποροι για να μεταφέρουν εμπορεύματα, από το λιμάνι του Στρυμονικού κόλπου στην Πόλη και στην Μαύρη Θάλασσα. Άλλοτε πάλι για τους οπλισμένους κυρατζήδες που έπαιρναν τους εμπορικούς δρόμους της κοιλάδας του Στρυμώνα, για το Ζέμουν, τη Βούδα, την Πέστη, τη Βενετία, τη Βιέννη, τη Μόσχα, την Πετρούπολη και άλλες πόλεις της Ευρώπης.

VI. ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ

Στις παραδοσιακές κατοικίες, αγροτικές ή αστικές, της περιοχής των Σερρών, διακρίνονταν δύο είδη επιχρισμάτων: α) αυτό που αποτελούνταν από κοσκινισμένο αργιλόχωμα, νερό και ενισχύονταν από άχυρο. β) βελτιωμένο σε σχέση με το προηγούμενο,

αποτελούμενο από άμμο, ασβέστη και νερό, το κερέτσι. Αυτό χρησιμοποιήθηκε, στο τέλος του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αι.. Τα επιχρίσματα γίνονταν μόνο στις εσωτερικές επιφάνειες του ηλιακού ή δοξάτου, στα δωμάτια διημέρευσης και ύπνου, ενώ τα κατώγια και η είσοδος έμεναν ανεπίχριστα.

Εικόνα 11 – Σοβάτισμα πέτρινης επιφάνειας με αργιλόχωμα ενισχυμένο με άχυρα. Χρυσό, μέσα 19^{ου} αι.

Οι επιχρίσεις αυτών των χώρων συνιστούν επεμβάσεις σε νεότερους χρόνους. Στις αστικές κατοικίες, αρχές του 20^{ου} αι., επιχρίονταν όλες οι επιφάνειες, εσωτερικές και εξωτερικές. Το σοβάτισμα με αργιλόχωμα, νερό και άχυρο, πάνω στους πέτρινους τοίχους, γίνονταν σε δύο στρώσεις. Στην πρώτη, επιστρώνονταν οι επιφάνειες με λάσπη πάχους 4 – 5 εκ., το πάχος αυτό ήταν αναγκαίο για να μπορέσει η λάσπη να καλύψει τις ανωμαλίες του τοίχου. Στην δεύτερη, γίνονταν η τελική λεπτή επίστρωση, δίνοντας μία επιφάνεια λεία. Το σοβάτισμα των τσατμάδων συνδύαζε και τα δύο είδη επιχρισμάτων.

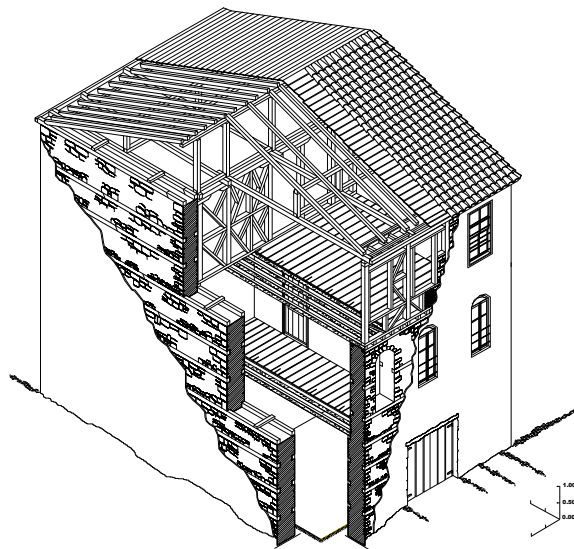

Εικόνα 12 – Η τελευταία στρώση του σοβά στους τσατμάδες γίνονταν με άμμο, πολύ ασβέστη και νερό. Ανώ Πορσία, τέλος 18^{ου} αι.

Το γέμισμα της επιφάνειας του τσατμά επιτυγχάνονταν με το αργιλόχωμα, οπλισμένο με άχυρα. Το δεύτερο και τελευταίο στρώμα γινόταν με άμμο, πολύ από ασβέστη και νερό. Η επιφάνεια που έδινε αυτή η τεχνική ήταν σχεδόν λευκή και γυαλιστερή. Με σοφία και σοβαρότητα

αντιμετώπισαν, οι λαϊκοί μάστορες, στον σχεδιασμό της όψης, το φαινόμενο του ραγίσματος του σοβά, στα σημεία επαφής του με τα ξύλινα κουφώματα. Η κινητικότητα του ξύλινου σκελετού, από αιτίες όπως οι σεισμοί, δημιουργούσε ρωγμές στο ύψος του πρεκιού, των ποδιών και στα κατακόρυφα στοιχεία της κάσας.

Ακόμη εμφανείς ρωγμές, παρουσιάζονταν στα γωνιακά ντιρέκια των σαχνισιών. Όλες αυτές οι ρηγματώσεις καλύπτονταν από τα ξύλινα περιθώρια και τις κορνίζες των παραθύρων, καθώς και από γωνιακές ξύλινες κορνίζες σαχνισιών, που φθάνουν το ύψος των σοβατισμένων γείσων της στέγης. Η πρόσφυση των επιχρισμάτων σε ξύλινα μέρη ήταν δυνατή, με το πυκνό πελέκημα με τσεκούρια, της ξύλινης επιφάνειας. Με τον τρόπο αυτό η λεία ξύλινη επιφάνεια γίνονταν «άγρια» και το ασβεστοκονίαμα εισχωρώντας στους μικρούς ξύλινους θύλακες αγκιστρώνονταν, ενισχύοντας σημαντικά την πρόσφυση.

Εικόνα 13 – Ανάλυση ξυλόπηκτης κατασκευής παραδοσιακής οικίας. Αγ. Πνεύμα, μέσα 19^{ου} αι.

Άλλες επιφάνειες της όψης που επιχρίονταν, ήταν αυτές των προβόλων των σαχνισιών και των γείσων της στέγης. Πολύ συχνά οι διαμορφώσεις αυτές, οφείλονταν σε νεότερες επεμβάσεις, για την προστασία των εκτεθειμένων ξύλινων στοιχείων των σαχνισιών. Ανάλογες κατασκευές συναντώνται και σε αρκετά αρχοντικά της Ανατολής, ενώ παραλλαγές αυτών των τρόπων προστασίας, κοσμούν τα νοικοκυρόσπιτα των Βαλκανίων. Στο τέλος του 19^{ου} αι. άρχισε η χρήση αμμοκονιαμάτων και η επεξεργασία των τελικών επιφανειών με το τριβίδι. Στα μέσα του 20^{ου} αι. έγινε το επόμενο «βήμα» με την χρήση τσιμέντου στα επιχρίσματα. Το φαινόμενο της επίχρισης με αμμοκονίαμα και τσιμέντο, πάνω από τους υπάρχοντες σοβάδες, σε αρκετές παραδοσιακές κατοικίες, καταδεικνύει το γεγονός χρήσης των κατοικιών αυτών, έως τα μέσα του 19^{ου} αι. και λίγο αργότερα [25] – [27].

VII. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η φήμη των οικισμών του Ροδολίβους και της Πρώτης διατηρήθηκε ως τις μέρες μας και είναι αιτιολογημένη, λόγω των αξιολογών στοιχείων και συνόλων της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς. Όμως παρατηρώντας τους χάρτες των υπόλοιπων οικισμών συμπεραίνουμε ότι μεγάλος αριθμός παραδοσιακών κτιρίων φιλοξενείται και στους οικισμούς: Άνω Ποροίων, Αγ. Πνεύματος, Εμμ. Παπά και Αλιστράτης. Στις παλαιότερες κατασκευές η πέτρα κυριαρχούσε ως υλικό δόμησης. Με την εξέλιξη όμως, σε κατασκευές του 18^{ου} αι., η αντικατάσταση όλο και περισσότερων πέτρινων τοίχων με ξυλόπηκτες κατασκευές ήταν γεγονός. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. υπήρχε μια τάση μείωσης της χρήσης του ξύλινου σκελετού για να εγκαταλειφθεί εντελώς στις αρχές του 20^{ου} αι. Τα πλεονεκτήματα των τσατμάδων ήταν η ελαφριά αντισεισμική κατασκευή και η ικανότητα μόνωσης. Η τεχνική του μπαγδατί πλεονεκτούσε έναντι των τσατμάδων διότι δε δημιουργούσε ρωγμές σε μεγάλες επιφάνειες τοίχων. Αυτό προστάτευε τις εξωτερικές τοιχοποιίες από τις καιρικές συνθήκες. Το μπαγδατί είχε και μειονεκτήματα, εάν δε συντηρούνταν σωστά, η υγρασία προκαλούσε την πτώση του εξωτερικού επιχρίσματος· ακολουθούσε η απώλεια της θερμομονωτικής ικανότητας, και γενικά η καταστροφή της εξωτερικής παρειάς του μπαγδατότοιχου. Ευπάθεια στο νερό και στην υγρασία παρουσίαζαν οι τσατμάδες και οι ξυλόπλεκτες τοιχοποιίες.

Συμπερασματικά, και μέσω της τεκμηρίωσης που επιχειρήσαμε, διαπιστώνουμε ότι η διατηρηθείσα παραδοσιακή αρχιτεκτονική των Σερρών αποτελεί οργανικό κομμάτι της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας και των νοτίων Βαλκανίων. Επιπλέον διαθέτει διακριτά στοιχεία που μπορούν να την εντάξουν στην ιστοριογραφία της ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης ενότητας μαζί μ' αυτήν του Πηλίου και της Ηπείρου.

Σημείωση: το μητρώο παραδοσιακών κατασκευών περιλαμβάνει 581 καταχωρήσεις. Δημιουργήθηκε το έτος 2010 στο πλαίσιο εκπόνησης της Διδακτορικής διατριβής του συγγραφέα.

Πηγές των εικόνων, εικ.1,2,3,6,7,8,9,10,11,12: λήψη συγγραφέως, εικ.4,5,13: δημιουργία συγγραφέως.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- [1] Ι. Κίρης, Πηλιορείτικη οικοδομία, Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Πήλιο από τον 17ο στον 19ο αι., διδακτορική διατριβή στο Ε.Μ.Π. – έγκρ. 1985, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα, σ. 145.
- [2] Γ. Καφταντζής, Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 309.
- [3] Ν. Μουτσόπουλος, Η αρχιτεκτονική προεξοχή «το σαχνισί», Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής κατοικίας, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 69, 70.
- [4] Ν. Μουτσόπουλος, Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας, Αθήνα 1967, σ. 67.

- [5] Ε. Θαλασσινός (1954-55), Το παλιό τηνιακό σπίτι, Στο Μιχαήλ Π. Α., Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, Αθήνα 1981, σ. 81.
- [6] Ν. Μουτσόπουλος, Σιάτιστα, Αθήνα, χ.χ., σ. 95.
- [7] H. Diskays, «Alternative rehabilitation methods concerning the behaviour of timber-framed structures in the earthquake regions of the northern Marmara and the Balkans», Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, «Conservation of historic wooden structures», Τόμ. 1 & 2, επιμ. G. Tamponeed, Εκδόσεις Gennaro Tamponeed, Φλωρεντία, 2005, σ. 21, εικ. 1.
- [8] I. Melville, I. Gordon, The Repair and Maintenance of House, London 1973, σ. 671.
- [9] Ν. Μουτσόπουλος, Σπίτια της Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 11.
- [10] Ε. Αποστόλου (1954-55), «Το παλιό λεσβιακό σπίτι», Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 128.
- [11] R. Brunskill, *Illustrated Handbook of Vernacular Architecture*, London 1971, σ. 64.
- [12] Β. Χαρίσης, «Το μετσοβίτικο σπίτι», Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 231.
- [13] Γ. Μέγας, Θεσσαλικά οικίες, Αθήνα 1946, σ. 53.
- [14] G. Goodwin, A History of Ottoman Architecture, London 1971, σσ. 448, 449.
- [15] S. Stamon, R. Anguelova, N. Caneva-Decevska, V. Kolarova, The Architectural Heritage in Bulgaria, Sofia 1972, σσ. 196, 278, 281.
- [16] Ν. Χρυσόπουλος, «Τα λαϊκά σπίτια της Βέροιας», Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 297.
- [17] G. Lekovska, «Function and form of vernacular architecture in F.Y.R.O.M.», Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, «Βαλκανική παραδοσιακή αρχιτεκτονική», Θεσσαλονίκη, 1999, σ. 111.
- [18] Γ. Γιαννίτσαρης, Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ερυθρανίας, Διατριβή επί Διδακτορία υποβληθείσα στο τμήμα Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Αθήνα 2000, σσ. 29, 135.
- [19] Μ. Σιδέρης, Μ. Τσιρώνης, «Σπίτια της Σιάτιστας», Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 288.
- [20] Α. Rapoport, *Ανώνυμη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες*, Μετάφραση, εισαγωγή και σχόλια Δ. Φιλιππίδη, Έκδοση αρχιτεκτονικών θεμάτων, Αθήνα 1976, σ. 168.
- [21] Ι. Μπενεχούτσου, «Σπίτια της Γορτυνίας», Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 162.
- [22] Π. Λουκάκης, «Το Γιαννιώτικο σπίτι», στο συλλογικό τόμο *Το Ελληνικό λαϊκό σπίτι*, επιμ. Α. Μιχαήλ, Αθήνα, 1981, σ. 197.
- [23] M. Binan, Turk sacak ve kornisleri, Instabul 1952, σσ. 155, 156, 157.
- [24] Ν. Μουτσόπουλος, Καστοριά τα αρχοντικά, Αθήνα 1962, σ. 17.
- [25] H. S. Eldem, Turk Mimari Eserleri (Works of Turkish Architecture), Istanbul, 1985 εικ. (φωτ.), 179, 180.
- [26] R. Gunay, Geleneksel Safranbolu Evleri Ve Olusumu, Ankara 1981, εικ. (φωτ.), 120, 121, 122, 123.
- [27] S. Stamon, R. Anguelova, N. Caneva-Decevska, & V. Kolarova, (1972), The Architectural Heritage in Bulgaria, εκδ. Stamon S., Sofia 1972, σσ. 246, 247.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Γεώργιος Αν. Πολυράβας

Δυτικής Θράκης 39
62123 Σέρρες - ΕΛΛΑΣ

Τηλ: +30 23210 45651

e-mail: poliravas@yahoo.gr

Χωρογραφίες/ Τεύχος 3/ Αρ1/ 2013 – σελ 37-46